

kronologisk tidsafsnit er kapitlerne opdelt efter de fire verdenshjørner og ind- og udgående investeringer. Det er således let at rette blikket ind efter f.eks. danske investeringer i Rusland før 1920 eller amerikanske investeringer i Danmark i mellemkrigstiden. Selv om bogen ikke rummer samlede oversigter over udenlandske virksomheder i Danmark og danske investeringer i udlandet kan den takket være et godt firmaregister også anvendes som en slags opslagsværk.

Det er Bojes store fortjeneste at have indsamlet, systematiseret og formidlet et meget stort materiale om meget forskelligartede ind- og udenlandske virksomheder. Den tilstræbte afbalancering ved både at medtage danske investeringer i udlandet og udenlandske investeringer i Danmark er ganske glimrende. Kun i brugen af begrebet »guldalder« anes en unuanceret begejstring, idet begrebet i erhvervshistorien associeres med C.F. Tietgen, H.N. Andersen m.fl., der gjorde store forretninger i Fjernøsten i årtierne omkring 1900. Dermed understøttes svagt den generelle tendens til opfatte udenlandske investeringer som et *onde* og danske erhvervssuccesser i udlandet som et *gode*, ja, eventuelt direkte som nationale klenodier.

Bogen er som nævnt ikke forsynet med samlede oversigter. Det er ganske givet en fornuftig disposition, for både ind- og udgående investeringer er områder, hvor det er vanskeligt, måske endog umuligt, at skaffe et totalt overblik. Efter dog at have sammenholdt adskillige oplysninger, der forekommer andre steder om konkrete udenlandske investeringer i Danmark, med bogen, må det konkluderes, at manglerne synes så få, at konklusionerne i hvert fald ikke røkes. Typisk er det mindre virksomheder, der har unddraget sig Per Bojes opmærksomhed – nævnes må dog forsikringsselskabet Fjerde Sø, der i slutnin-

gen af 1920'erne blev overtaget af det engelske The Sun Insurance Office, og som burde være nævnt.

Som helhed er bogen særdeles spændende læsning. Mange af investeringerne, danske såvel som udenlandske, fremtræder som erhvervseventyr, der kunne fortjene en grundigere behandling, ikke alene som gode fortællinger, men for at afdække forhold som f.eks. bagvedliggende motiver, beslutningsprocesser, lovgivningsmæssige tilskyndelser eller forhindringer (told- og valutarestriktioner mv.), beskæftigelsesmæssige virkninger, osv. Per Bojes afsluttende forhåbninger om videre forskning i emnet kan derfor kun gentages.

Bogens mange illustrationer er fremdraget af kunsthistorikeren Lise Svanholm. Det har hun gjort fremragende. Portrætter, plakater og fotos understøtter løbende teksten og er med til at gøre læsningen til en stor fornøjelse.

Kenn Tarbensen

Mogens Rüdiger: *DONG og energien*.
(Handelshøjskolens Forlag, 1998).
294 s., 297 kr.

Mogens Rüdigers bog er en slags jubilæumsskrift, om end den er udkommet lidt efter DONG's 25-års jubilæum i 1997. Mogens Rüdiger ridser i bogens første kapitel forhistorien frem til oprettelsen af Dansk Naturgas i 1972 op. Han viser kort, men klart, hvor lidt alvorligt danske myndigheder tog undergrunden frem til omkring 1970. Både underholdende og tankevækkende er historien om amerikaneren F.F. Ravlin, der fik 50 års eneret til alle råstoffer på baggrund af én boring, der angiveligt påviste et saltlag af 17 centimeters tykkelse langt nede, et resultat, der efter alt at dømme oven i købet var forfalsket.

Resten af bogen er bygget op om to gennemgående temaer. Det ene er det danske naturgasprojekts historie set fra

DONG. Det andet hovedtema er DONG som statsligt aktieselskab og energiselskab i bredere forstand, først og fremmest inden for olie. De to temaer skildres i hovedsagen hver for sig, men Mogens Rüdiger knytter dem sammen, hvor det er oplagt.

Bogen kommer generelt godt rundt om stoffet. Kyndigt og pædagogisk leder Mogens Rüdiger læseren igennem temaer, der veksler mellem politiske tovtrækkerier om DONG, forhandlinger mellem DONG og andre parter som DUC eller Naturgas Syd og mere tekniske eller praktiske redegørelser for anlæggelsen af gasnettet, handelsvilkår for olie osv. Fremstillingen er generelt informativ og nøgtern. En vis pris må dog betales i form af en lidt kølig stil, der ikke rigtigt lader de mange dramaer omkring DONG fortætte sig.

Langt hen ad vejen lykkes det Mogens Rüdiger at fremdrage kernen i nogle af de konflikter, der har stået om DONG eller mellem DONG og andre, og han fremlægger stort set loyalt de forskellige synspunkter, om end DONG's egne naturligt får mere vægt end de skiftende modparters. Sobert skildrer Rüdiger således DONG's stridigheder med de regionale selskaber i almindelighed og med Naturgas Syd i særdeleshed, og han redegør godt for de indbyggede konflikter i naturgasprojektets konstruktion.

Mogens Rüdigers bog har dog til fælles med så mange andre bøger skrevet på bestilling, at den beskrevne organisations værdigrundlag ikke for alvor diskuteres og i hvert fald nogle steder bliver en underforstået præmis. Mogens Rüdiger er generelt meget nøgtern i sin skildring af naturgasprojektet, men dets grundlæggende fornuft bliver alligevel en næsten given sag. I konklusionen slås det fast, at energipolitikken har været en succes og har sikret den nuværende forsyningssikkerhed. Det var

det angivelig mål og kan være rigtigt, men man kunne indvende, at forsyningssikkerhed ikke har været et reelt problem i de år, hvor naturgasprojektet har fungeret. Til gengæld har det vist sig at kræve enorme indirekte statssubsidier, hvad forfatteren gør ret lidt ud af. Mogens Rüdiger er inde på de økonomiske vanskeligheder, naturgasprojektet har haft. Han følger imidlertid DONG's officielle linie og lægger en væsentlig del af skylden dels på partiet Venstre, der fik fjernet tilslutningspligten, dels på Naturgas Syd, der undergravede den oprindelige salgspolitik, der gik ud på, at kunderne skulle have betalt en forskellig pris på gassen svarende til prisen på den energi, de havde brugt før. Disse forhold har klart spillet en rolle, men både jeg og andre har også peget på andre medvirkende årsager til miseren. Dem diskuterer Mogens Rüdiger knap nok.

Den måske mest spændende side af Mogens Rüdigers bog er temaet om DONG som statsligt aktieselskab. DONG var det første statsaktieselskab, og dets status var genstand for en langvarig politisk strid, indtil det såkaldt alternative energipolitiske flertal bestående af De Radikale, Socialdemokratiet og venstrefløjen i midten af 1980'erne gennemtvang, at DONG's status som aktieselskab blev cementeret. Mogens Rüdiger gør udmærket rede for, hvordan Socialdemokratiet og venstrefløjen ønskede at udvikle DONG som statsligt aktieselskab, mens de borgerlige partier længe var imod. Han påpeger med rette, at stridens kerne ikke så meget var selskabsformen som grænserne for et statselskabs virke. DONG som aktieselskab handlede ikke om at gøre et statsmonopol markedsorienteret, som de borgerlige siden har hyldet, men om at lade et statselskab træde ind på et hidtil privat felt.

Som sagt skildres striden gennem-

gående afbalanceret, men Mogens Rüdigers sympati er klart på de skiftende DONG-ledelsers og Socialdemokratiets side. En sigende overskrift er »Tør staten tjene penge?«. Borgerlig modstand mod DONG's engament i oliehandel, raffinaderivirksomhed mv. betegnes som »ideologisk«. Det var og er den, men var Socialdemokratiets forkærlighed for et statsligt selskab ikke også ideologisk? Man kunne i hvert fald godt have ønsket sig en nærmere analyse af, hvilke rationaler der egentlig lå bag Socialdemokratiets og DONG-ledelsens ønsker om et stort statsejet olieselskab med raffinaderi, olieeftersforskning i ind- og udland osv. Et argument, Rüdiger anfører et par steder, er, at man havde opbygget en ekspertise i naturgasprojektets anlægsfase, og at det ville være tåbeligt ikke at fastholde og udbygge den. Hans fremstilling giver generelt et vist indtryk af, at den til enhver tid siddende DONG-ledelse også havde sine helt egne ambitioner om at skabe noget stort – for så vidt helt som ledelsen i et privat selskab. Det siger Rüdiger nu aldrig direkte.

Rüdiger er adskillige steder omkring det statslige aktieselskabs roller. Et af de steder, hvor han mest kompetent drøfter emnet, er i skildringen af Poul Nilssons berømte »klokkerene aftale« om køb af saudisk olie. Rüdiger gennemgår sagen grundigt og viser, at den saudiske olie faktisk udgjorde en ikke ringe del af landets olieforsyning i nogle år, hvor forsyningssikkerhed forekom at være et akut problem. Som statsselskab kunne DONG i dette tilfælde opnå en handel, private ikke kunne, men som statsselskab var det omvendt udsat for beskydning, fordi aftalen kunne siges at rumme politiske klausuler. Her argumenterer Mogens Rüdiger imidlertid overbevisende for, at de politiske bindinger i handelen mere var formelle end reelle.

Målet med den klokkerene aftale var ikke primært virksomhedsøkonomisk, men samfundsmæssigt. Det samme kan man sige om naturgasprojektet. Det fremgår imidlertid af Mogens Rüdigers fremstilling, at DONG's ledelse i en række andre sager ønskede at fremstå som ledere af et selskab, der mest muligt opererede på et privat selskabs betingelser. Således ville DONG helst være fri for at varetage monopolforpligtelser eller varetage særlige statsinteresser over for blandt andet DUC, og DONG's ledelse ønskede at lade selskabet deltage i oliebranchen på samme vilkår som andre selskaber. DONG-ledelsens modstand mod sammenblandingen af rollerne var dog ikke absolut. Således ønskede den at beholde de store beløb, DUC betalte i afgift for at benytte DONG's olierørledning, til brug for udbygning på andre områder, skønt denne afgift reelt kun var opnået ved, at staten havde brugt sine politiske muskler til at tvinge DUC til at bruge røret. Rüdiger påpeger dog ikke selv, at DONG-ledelsen her forlod sine angivelige ønsker om kun at virke på linie med private selskaber.

En gennemgående konklusion er, at statslige aktieselskaber har vist sig »hensigtsmæssige«, men det siges ofte, uden at det præciseres, hvorfor de er hensigtsmæssige og til hvad. Det væsentligste argument er, at de bedre kan agere på markedet end rene statsinstitutioner. Det er utvivlsomt rigtigt. Det forekommer mig, at Mogens Rüdigers bog omvendt afslører en række dilemmaer, der kan opstå i forbindelse med statslige selskaber. Samtidig viser hans bog, hvor meget dagsordenen i diskussionen om statsselskaber har skiftet de seneste år. Oprindeligt var DONG's selskabsform noget, der skulle give staten øget mulighed for at gå ind på et område, der havde været privat. Nu kan den meget vel snart være forudsætningen for, at et statsom-

råde kan privatiseres. Det trækker Rüdiger op i bogens sidste kapitel.

I forhold til det højaktuelle emne om statslige selskaber har Mogen Rüdiger leveret en bog, der rummer meget væ-

sentligt stof og en række gode diskussioner, men hvor en mere overordnet analyse og diskussion af det statslige aktieselskabs rolle kunne ønskes.

Carsten Porskrog Rasmussen

KULTURHISTORIE

David Hohnen: *Hamlet's Castle and Shakespeare's Elsinore*. (Christian Ejler, 2000). 116 s., 98 kr.

Shakespeares »Hamlet« udspiller sig som bekendt på og omkring et slot i Helsingør. Et problem, der har optaget adskillige forskere, er, hvorvidt Shakespeare havde lokalkendskab til byen, og om han muligvis endda personligt havde besøgt den. Skyldtes det eksempelvis et direkte kendskab til det danske hofs skikke, når den engelske forfatter gav Hamlet replikken: »Kongen har fest i nat og tar sin rus, og holder svirelag og tramper springdans; når da han stikker ud sit rinskvinbæger, må pauken og trompeten sådan skralde hans skåls triumf«? Skyldtes det selvsyn, når han lod Hamlet notere, at »Den rasende sviren gør i øst og vest, at vi får hån og skam hos andre folk«?

Forfatteren til nærværende populære bog gør to ting. Dels giver han en ret nøje gennemgang af »Hamlet« og de steder i stykket, hvor en dansk lokalkolorit skinner igennem. Visse af eksemplerne viser unægtelig, at Shakespeare havde en del viden om Danmark. Eksempelvis er det unægtelig godt ramt, når stykket lader Hamlet og måske også Rosencrantz og Guildenstern have studeret i Wittenberg. På den anden side var kontakten mellem Helsingør og England

jo intens, hvad Hohnen udmærket gør rede for. I Shakespeares trup var der således tre andre skuespillere, der i 1585 havde optrådt ved det danske hof, og 1586/87 opførte engelske skuespillere et stykke i Helsingør rådhusgård. Forfatteren ender da også med at konkludere, at intet sikkert kan siges i sagen. Det må forblive uvist, om Shakespeare har været i Helsingør, men indicierne for det er og bliver svage. For ikke-litterater har hele spørgsmålet måske også mere betydning som et mål for, hvor godt og hvordan de europæiske folkeslag ved år 1600 kendte og opfattede hinanden.

Den anden del af bogen rummer en letfortalt og fortælleglad, men bestemt ikke dybtgående, kombineret Danmarks- og Helsingørshistorie, der selvfølgelig også bidrager til at forklare den ukyndige engelsksprogede, hvorfor Shakespeare i det hele taget kunne komme på den idé at vælge Helsingør som sted for sit stykke. Bogen er velskrevet og fint illustreret, men givetvis helt væsentligt rettet mod et ganske bestemt publikum: videbegærlige engelskorienterede turister, der besøger Helsingør og ser det Kronborg, som Shakespeare i øvrigt ikke nævner ved navn. Som Hohnen afslutningsvis bemærker, kommer der i dag årligt 200.000 besøgende til byen og slottet.

Bjørn Poulsen